

ВІДГУК

офіційного опонента

Калініченко Людмили Леонідівни

на дисертаційну роботу Кобелевої Тетяни Олександрівни

«Організаційно-економічний механізм забезпечення комплаєнс-безпеки промислового підприємства», яку представлено на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок з державними і галузевими проблемами

В останні роки активно використовується практика здійснення виробничо-комерційної діяльності промислових підприємств із забезпечення своєї економічної безпеки на системній основі. Створення та функціонування системи економічної безпеки підприємства надає можливість надійного та безперервного убезпечення його економічної діяльності. Розвиток економічної безпекології розширює зміст поняття «система економічної безпеки підприємства», що тлумачиться, насамперед, як економіко-правова система, у якій працівник не лише суб'єкт виконання певних функцій, а й основа системної будови, найпоширеніший елемент системи і, головне, елемент, що підпорядковує сенс досягнення цілей у системі власного розуміння цілеспрямованості системи. Це потребує активізації науково-практичних досліджень щодо розвитку, доповнення та вдосконалення теоретичних та методологічних засад створення систем економічної безпеки промислового підприємства.

Розвиток та поширення комплаєнс-порушень є одним з найбільш істотних деструктивних чинників системного характеру, що діють в перехідному суспільстві. Згідно з дослідженнями Transparency International - організації, спеціально створеної для відстеження міжнародної корупції і оцінки прозорості національних економік - Україна входить в число найбільш хабаромістких країн світу поряд з Китаєм, Індією, Росією та Бразилією, що, безумовно, підкреслює актуальну гостроту вирішення проблеми комплаєнс-безпеки для вітчизняної економіки в цілому і, в першу чергу, для промислового виробництва.

Саме тому, дисертаційна робота Кобелевої Т.О., яка присвячена проблематиці ефективного розвитку промислових підприємств на основі розробки механізму забезпечення їх комплаєнс-безпеки, є важливою та

викликає суттєвий практичний інтерес, що обумовлює актуальність обраної теми, теоретичну і практичну значимість отриманих результатів.

Дисертаційна робота має практичну спрямованість і пов'язана з науково-дослідними держбюджетними темами досліджень провідних університетів нашої країни, а саме: «Розроблення науково-методичних та практичних основ комплаєнс-програми промислового підприємства» (ДР №0119U002601); «Управління соціоекологоекономічною безпекою» (ДР №0117U002302); «Розроблення механізму комерціалізації інноваційної продукції» (ДР №0118U003572); «Розробка науково-методичних засад та практичного інструментарію оцінювання комерційних (ринкових) перспектив товарних інновацій» (ДР №0119U100179); «Механізм управління формуванням стратегій випереджаючого інноваційного розвитку промислових підприємств» (ДР №0117U003928); «Механізм управління знаннями в системі інноваційного розвитку господарюючих суб'єктів» (ДР №0117U002255); «Реінжиніринг бізнес-процесів маркетингової сфери промислових підприємств, як складова виведення вітчизняної продукції на міжнародні ринки» (ДР №0118U006322). Внесок автора у виконання зазначених тем полягає у здійсненні оцінювання рівня комплаєнс-безпеки промислових підприємств та обґрунтування їх взаємозв'язку із результатами запровадження заходів комплаєнс-контролю; проведення аналізу теоретичних та методологічних підходів забезпечення комплаєнс-безпеки на промислових підприємствах із виокремленням інноваційних та соціальних аспектів її реалізації; формування елементів забезпечення механізму комплаєнс-безпеки промислових підприємств на основі проведення комплаєнс-контролю, що дозволили сформулювати комплекс заходів для її підвищення.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Аналіз поданого до захисту наукового дослідження дозволяє дійти висновку, що в ньому наукові положення, висновки та рекомендації є в повній мірі обґрунтованими та достовірними, що базуються на законодавчих та нормативно-правових актах з питань ефективного забезпечення комплаєнс-безпеки та комплаєнс-контролю, даних Державного комітету статистики України, опублікованих оцінках про діяльність підприємств машинобудування, облікових, аналітичних та звітних даних окремих промислових підприємств Північно-східного промислового регіону України, монографічних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених, фаховій літературі та періодичних виданнях, результатах анкетних опитувань, думок

провідних експертів з питань економічної безпеки та комплаєнс-контролю, а також власних розробок здобувача.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та автореферату дає змогу стверджувати про глибину проведених автором досліджень, суттєву новизну його наукового доробку. Дисертаційна робота має логічну структурну побудову, її зміст в достатній мірі розкриває тему наукового дослідження. Результати дисертаційної роботи, сформульовані висновки і рекомендації, отримані автором, є науково обґрунтованими.

Перший розділ дисертаційної роботи «Теоретико-методологічні засади комплаєнс-безпеки промислового підприємства» (стор. 13-99) присвячений розгляду методологічної сутності комплаєнс-безпеки підприємства, її ролі та значення в забезпечення його сталого розвитку; запропоновано ввести в економічну термінологію дефініцію «комплаєнс-безпека підприємства»; проведено аналіз наукових підходів дослідження еволюції формування комплаєнс-контролю, концептуальних основ забезпечення комплаєнс-безпеки на промислових підприємствах; досліджено концепції побудови системи забезпечення комплаєнс-безпеки підприємств; розроблено функціональну модель комплаєнс-контролю промислових підприємств, що сприяє посиленню прозорості контрольної діяльності на цих підприємствах, забезпечуючи оптимальність і збалансованість прийнятих управлінських рішень.

У другому розділі дисертації «Сучасний стан та перспективи розвитку теорії і методів забезпечення економічної безпеки промислових підприємств» (стор. 103-162) розглянуто та проаналізовано існуючі методичні підходи до забезпечення економічної безпеки підприємств на основі запропонованих інструментів, важелів та заходів. Розроблено методичні рекомендації по формуванню та практичній реалізації комплаєнс-програми промислового підприємства, в основу якої на засадах системного підходу запропоновано включити 12 основних складових елементів, які в залежності від свого функціонального призначення згруповано в три блоки - процесові, технологічні, організаційні.

У третьому розділі «Організаційний механізм забезпечення комплаєнс-безпеки на промисловому підприємстві» (стор. 163-222) на основі проведеного аналізу діяльності промислових підприємств обґрунтовано важливість та необхідність введення в організаційну структуру промислового підприємства самостійного комплаєнс-підрозділу, функціонування та управління яким здійснюється на засадах централізованої, децентралізованої або комбінованої структури. Запропоновано концептуальну схему чотирьох

рівнів комплаєнс-захисту промислового підприємства яка включає в себе операційний внутрішній контроль бізнес-діяльності, інтегровану систему активного комплаєнс-менеджменту, внутрішній аудит як незалежну функцію та зовнішніх незалежних аудиторів. Це дозволило здобувачу встановити зв'язок комплаєнс-порушень із формуванням відповідних висновків щодо прийняття управлінських рішень, спрямованих на розробку ефективного комплаєнс-контролю за умов підвищення комплаєнс-безпеки підприємства.

У четвертому розділі «Економічний механізм оцінювання рівня комплаєнс-безпеки на промисловому підприємстві» (стор. 223-272) проведено експертне дослідження сили впливу основних макро- та мікрофакторів на рівень комплаєнс-безпеки та експрес-діагностика рівня комплаєнс-безпеки країни в цілому $S_{макро}$ та окремого підприємства $S_{мікро}$, обґрунтовано складові механізми забезпечення комплаєнс-безпеки промислових підприємств та запропоновано систему оцінювання її рівня. Розроблено методичні рекомендації щодо розрахунку рівня комплаєнс-безпеки промислових підприємств, визначено перелік індикаторів з метою оцінювання кожного виду комплаєнс-загроз. Для визначення ймовірності реалізації окремих комплаєнс-загроз економічній безпеці промислових підприємств та їхньої вагомості у розмірі інтегрального показника здобувачем застосовано бальні оцінки експертів – науковців і висококваліфікованих фахівців промислових підприємств з урахуванням їх компетентності.

У п'ятому розділі «Комплаєнс-моніторинг безпекоутворюючих показників роботи промислових підприємств» (стор. 273-319) розроблено структурно-логічну модель механізму моніторингу рівня комплаєнс-безпеки промислового підприємства, що підкріплюється на основі правильно підібраної методики формування та застосування моніторингу показників комплаєнс-ризиків у забезпеченні комплаєнс-безпеки, що в сукупності сприяють отриманню достовірних і повних результатів діяльності підприємства та визначенню проблем, які виникають в процесі забезпечення комплаєнс-безпеки на підприємстві.

У шостому розділі «Управління комплаєнс-ризиками на промисловому підприємстві» (стор. 320–390) розглянуто методологічну сутність комплаєнс-ризиків та розроблено методичні засади його оцінювання з використанням методу попарних порівнянь. На основі отриманих результатів здійснено ідентифікацію комплаєнс-ризиків та сформовано послідовність проведення оцінювання ризиків комплаєнс-небезпеки на промислових підприємствах. Це дозволило запропонувати використання системи показників комплаєнс-

контролю, що базується на процесі реагування на комплаєнс-ризиків промислових підприємств.

Дисертаційна робота Кобелевої Тетяни Олександрівни охоплює широке коло питань, проте основним, безсумнівно, є формування для вітчизняних промислових підприємств науково-методологічних рекомендацій щодо визначення структури і розробки дієвого механізму забезпечення комплаєнс-безпеки на промислових підприємствах на основі застосування комплаєнс-контролю. Дисертант належним чином обґрунтовує власне бачення вирішення проблем, пов'язаних з ефективним розвитком промислового підприємства, що передбачає розробку структурно-логічної моделі механізму забезпечення комплаєнс-безпеки, яка дає можливість виявляти загрози комплаєнс-безпеці підприємства та на цій основі здійснювати відповідні висновки для прийняття управлінських рішень; встановлювати відповідність поставлених цілей фактично досягнутим, що дозволяє підвищувати відповідальність керівників усіх підрозділів підприємства за результати своєї діяльності.

При підготовці дисертаційної роботи використано значний обсяг спеціальної інформації, всі розділи містять схеми, таблиці, посилання на інформаційні джерела. Для визначення теоретичних засад і сутності механізму забезпечення комплаєнс-безпеки промислових підприємств використано наступні методи: історичного аналізу, діалектичного пізнання, наукового абстрагування, аналогій та теоретичного узагальнення, системного, порівняльного та економіко-статистичного аналізу, структурно-функціонального аналізу, експертний, групування, графічні, абстрактно-логічний.

З точки зору мети дослідження і вирішених у процесі її досягнення завдань назва дисертації «Організаційно-економічний механізм забезпечення комплаєнс-безпеки промислового підприємства» повністю відповідає її змісту.

3. Наукова новизна і достовірність отриманих результатів

Наукова новизна отриманих результатів полягає у формуванні теоретико-методологічних та практичних аспектів, метою яких є розроблення механізму формування, оцінювання та стимулювання персоналу в забезпеченні високого рівня комплаєнс-безпеки промислового підприємства.

Здобувачем вперше введено в науковий обіг термін «комплаєнс-безпека промислового підприємства», який, на думку опонента, поєднує в собі два найбільш важливих для сталого розвитку підприємства поняття: «комплаєнс» і «економічна безпека» (стор. 37); сформовано науково-методичні положення

комплаєнс-програми промислового підприємства, що дозволяє підприємству створити ефективну систему комплаєнс-контролю з метою попередження комплаєнс-порушень (стор. 62-82); запропоновано організаційну побудову комплаєнс-служби промислового підприємства на основі моделі чотирьох ліній захисту, що надає підприємству відповідні гарантії усунення існуючих та недопущення потенційних комплаєнс-загроз (стор. 192-205); розроблено системні положення оцінювання рівня комплаєнс-безпеки промислових підприємств на основі розрахунку інтегрального показника комплаєнс-безпеки промислового підприємства за видами комплаєнс-загроз (стор. 247-269).

Подальшого розвитку дістала система взаємозв'язків та взаємодії між функціями комплаєнс-контролю, внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту, що дозволяє промислового підприємству підвищити ефективність їх практичного використання та виключити випадки їх дублювання (стор. 62-81); методичні положення по проведенню комплексного комплаєнс-моніторингу на основі використання тригонометричних функцій, що дозволяє підприємству в математично обґрунтованих інтервалах інтерпретувати моніторингову оцінку стану своєї комплаєнс-безпеки (стор. 285-317); структура найбільш важливих складових інтегрального показника комплаєнс-безпеки промислового підприємства за рахунок виокремлення та обґрунтування фінансової, політико-правової, енергетичної та інтерфейсної складових, що дозволяє проводити експрес-діагностику цього показника, а також здійснювати оперативний моніторинг його стану (стор. 224-229).

Здобувачем удосконалено організаційний механізм комплаєнс-захисту промислового підприємства з використанням централізованого, децентралізованого та комбінованого підходів, що дозволяє враховувати особливості підприємства при впровадженні в його діяльність комплаєнс-програми та запобігти виникненню фінансових, матеріальних, репутаційних та інших втрат (стор. 179-191); сутнісну характеристику та класифікацію комплаєнс-загроз економічній безпеці промислових підприємств з подальшою деталізацією керованих й некерованих типів комплаєнс-загроз, що дозволяє більш повно передбачити, оцінити та зменшити наслідки комплаєнс-загроз для промислових підприємств (стор. 247-255); методичний підхід до проведення моніторингу стану комплаєнс-безпеки промислового підприємства за рахунок врахування експрес-оцінки рівня комплаєнс-безпеки у всій країні, в основу якої покладено чотири складові національної безпеки: енергетичну, фінансову, соціальну та інноваційно-інвестиційну, що дозволяє в найбільшій мірі врахувати вплив макропоказників на рівень комплаєнс-безпеки підприємства

(стор. 230-244); пропозиції щодо оцінюванню ефективності використання комплаєнс-підрозділу, сутність яких виходить із порівняння результатів роботи підприємства з наявністю та без наявності такого підрозділу, що дозволяє графічним та аналітичним методами проводити об'єктивне оцінювання ефективності роботи комплаєнс-підрозділу (стор. 206-220); методична база по оцінюванню комплаєнс-ризиків, заснована на попарному порівнянні факторів комплаєнс-ризиків, що дозволяє з більшим ступенем об'єктивності та достовірності визначати чинники, які в найбільшій мірі впливають на рівень комплаєнс-ризиків, що створює реальні умови до зменшення його рівня (стор. 353-371).

Логічна завершеність виконаної дисертації, апробація результатів дослідження на багатьох науково-практичних конференціях підтверджує достовірність та об'єктивність результатів і пропозицій.

Важливим результатом дисертаційного дослідження є те, що її окремі положення використовуються у навчальному процесі під час викладання навчальних дисциплін економічного та менеджерського профілю в національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» (акт впровадження від 25.03.2020) та Харківському національному аграрному університеті ім. В.В. Докучаєва при підготовці фахівців з економіки та менеджменту (довідка №01-24/554 від 16.04.2020р.).

4. Повнота викладу результатів дослідження в наукових фахових виданнях

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 63 наукових працях загальним обсягом 57,24 друк. арк., з яких особисто автору належить 53,67 друк. арк., у тому числі: одноосібна монографія обсягом 28,61 друк. арк.; 4 розділи у колективних монографіях обсягом 5,68 друк. арк.; 27 статей у наукових фахових виданнях України, у тому числі які входять до міжнародних наукометричних баз даних загальним обсягом 15,63 друк. арк., з яких особисто автору належить 13,47 друк. арк., 6 статей у закордонних періодичних наукових виданнях загальним обсягом 2,90 друк. арк., з яких особисто автору належить 2,75 друк. арк., а також 25 публікацій, що додатково відображають результати дослідження загальним обсягом 4,42 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,16 друк. арк. Характер видань і зміст опублікованих наукових праць відповідають вимогам, що висуваються до повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за

видами економічної діяльності). Зазначене вище і детальне вивчення дисертації, автореферату та наукових праць Кобелевої Т.О. дозволяє зробити висновок, що основні наукові положення дисертаційної роботи та результати дослідження оприлюднені до захисту дисертації.

5. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Вивчення дисертаційної роботи і автореферату дозволяє зробити висновок щодо ідентичності автореферату і основних положень дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, приведені в авторефераті, належним чином розкриті і обґрунтовані в самому дослідженні.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Зазначаючи змістовність поданої до захисту дисертації, обґрунтованість її основних положень, висновків і рекомендацій, не можна водночас залишити без уваги і певні недоліки та дискусійні положення, а саме:

1. У першому розділі здобувач багато уваги приділив визначенню сутності понять «контроль» та «аудит» промислових підприємств (стор. 62-81). Проте варто було би більше зосередитись на дослідженні питань щодо формування концептуальних положень забезпечення комплаєнс-безпеки на підприємстві, що поглибило зміст подальших досліджень щодо розробки ефективного механізму забезпечення комплаєнс-безпеки на промисловому підприємстві у наступних розділах.

2. У п. 2.2 при дослідженні існуючих методів оцінювання економічної безпеки промислового підприємства (стор.113-137) доцільно було б навести приклади використання позитивного іноземного досвіду у застосуванні виокремлених підходів для вітчизняних машинобудівних підприємств, а не лише критично підійти до аналізу зазначених підходів.

3. Не можна погодитися з визначенням здобувачем терміну «комплаєнс-моніторинг», який трактується як «...постійний моніторинг діяльності компанії...» (стор.27, табл.1.1). Таке визначення більш підходить до визначення терміну «економічний моніторинг».

4. Графічна ілюстрація загальних витрат підприємства у випадку відмови від створення комплаєнс-підрозділу (рис.3.20 на стор.217 дисертації) передбачає незмінність можливостей підприємства (ізокоста можливостей *AB* на графіку). Таке твердження представляється дискусійним, так як і фактичні і

потенційно можливості підприємства знаходяться в постійній динаміці, що, на наш погляд, здобувачу слід було б врахувати.

5. Експертне оцінювання впливу складових економічної безпеки України та промислових підприємств на показник її комплаєнс-безпеки, представлене здобувачем в табл. 4.1 та табл. 4.7 дисертації, потребує певного пояснення. Зокрема, на рівень комплаєнс-безпеки окремого підприємства $S_{\text{мікро}}$ суттєвий вплив має політико-правова складова. Але зовсім не зрозуміло, що на ця складова при експрес-діагностиці рівня комплаєнс-безпеки країни в цілому $S_{\text{макро}}$ зовсім не розглядаються, хоча її важливість та значущість, на наш погляд, безперечна.

6. Слід було б більш детально обґрунтувати необхідність (та можливість) використання тригонометричних функцій для вирішення завдань моніторингу рівня комплаєнс-безпеки промислового підприємства (підрозділи 5.2...5.4). Аналогічні, на думку опонента, результати можна отримати і з використанням, наприклад, параболічних, гіперболічних чи логістичних функцій.

7. Слід відзначити, що для формування механізму економічного обґрунтування рівня комплаєнс-безпеки на промислових підприємствах нашої країни автором було вдало використано методи експертного аналізу. В той же час автору слід було докладніше пояснити, чому саме такі методи дослідження є найбільш оптимальними в даному випадку.

Вказані зауваження та висловлені положення є дискусійними і не можуть суттєво вплинути на рівень виконаного дослідження та на загальне позитивне враження від роботи.

7. Загальний висновок

Детальне ознайомлення з дисертаційною роботою, авторефератом, публікаціями дозволяє зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження Кобелевої Тетяни Олександрівни «Організаційно-економічний механізм забезпечення комплаєнс-безпеки промислового підприємства», яке представлено на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), виконане на актуальну тему.

Оцінюючи отримані наукові результати дисертаційної роботи можна стверджувати про їх експериментальну перевірку та прикладне впровадження, а тому, вважаю, що дисертація Кобелевої Т.О. є самостійною, завершеною науковою роботою за своїм змістом, теоретичним обґрунтуванням, новизною наукових результатів, що містить нові обґрунтовані

теоретичні та практичні результати, висновки та пропозиції, що в сукупності вирішують наукову проблему забезпечення комплаєнс-безпеки промислових підприємств із використанням ефективного комплаєнс-контролю, що відповідатиме ринковим умовам господарювання і тим самим забезпечить успішну діяльність промислових підприємств як визначальної сфери в розвитку економіки країни. Робота базується на достатній кількості вихідних аналітичних даних, прикладів і розрахунків. Опубліковані наукові праці та автореферат відображають зміст і структуру дисертації. В цілому дисертаційна робота має цілісний характер, структурну логіку викладу, наукову технологію реалізації, єдність етапів дослідження.

За змістом дисертаційна робота, її науково-прикладні результати та висновки відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), а також вимогам пунктів 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року щодо докторських дисертацій, а її автор Кобелева Тетяна Олександрівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри економіки Харківського
національного університету
будівництва та архітектури

Людмила КАЛІНІЧЕНКО

*Людмила
Калініченко*

[Handwritten signature]

Тетяна Олександрівна Кобелева